

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌԻ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԿԱՆ ՀԱՆՐԱՄԱՏՁԵԼԻ ԳՐԱԳԱՐԱՆ

№ 4

Ա. Ս. ՍԱՐԻՈՇՅԱՆ

ԳԱՂՁԸ (ԳԱՅԼՈՒԿԸ)

ԵՎ

ՊԱՅՔԱՐԸ ՆՐԱ ԴԵՄ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌԻ ԳԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ 1947

2.5

10278

(unpublished H. V.)

(H. V.) 1. 1944

C. 2n.

632.5
U-26

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՐ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

ԳՅՈՒԳԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՄԱՏՁԵԼԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

№ 4

ԱՏՈՒԳԱՄԻ Է 1961 թ.

Ա. Ս. ՍԱՐԻՈՇՅԱՆ

ԳԱՂՁԸ (ԳԱՅԼՈՒԿԸ)
ԵՎ
ՊԱՅՔԱՐԸ ՆՐԱ ԴԵՄ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՐ ԳԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿԱԳՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ 1947

10278

18134

Տպագրվում է Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների Ակադեմիայի
նախագահության կարգադրությամբ:

Հայկական ՍՍՌ ԳԱ պրեզիդենտ Վ. Հ. ՀԱՄԲԱՐՉՈՒՄՅԱՆ

Պրակի խմբագիր՝ Գ. ԱՂԱՋԱՆՅԱՆ

А. С. САРХОШЯН
Повилика и борьба
с ней

(На армянском языке)

Изд. АН Арм. ССР. Ереван, 1947 г.

Ն Ա Խ Ա Ր Ա Ն

Գյուղատնտեսական բույսերի բարձր բերքատուությունն ասպնդվելու գործում խոշոր նշանակութուն ունի ագրոտեխնիկական աշխատանքների լրիվ և անթերի կիրառումը: Այդ աշխատանքների շարքում պատշաճ տեղ է գրավում մոլախոտային բուսականության դեմ տարվող պայքարը: Մոլախոտերը, գրանց թվում և պարազիտ մոլախոտերը, խլելով կուլտուրական բույսերից ջուր և սննդանյութեր, թուլացնում են նրանց աճեցողությունը, զրկում են լույսից և ջերմությունից, նպաստում են հիվանդությունների և վնասատուների ուժեղ բազմացմանն ու տարածմանը և այդ բոլորի հետևանքով առաջացնում են կուլտուրական բույսերի բերքատուության խիստ անկում: Ստալինյան շորրորդ հնգամյա պլանը խնդիր է դնում գյուղատնտեսական ֆրոնտի աշխատողների առաջ՝ լայն աշխատանք ծավալել ագրոտեխնիկայի լրիվ և ճիշտ կիրառման ու մոլախոտերի դեմ պայքարելու ուղղությամբ՝ սոցիալիստական դաշտերից բարձրորակ և մեծ քանակով բերք ստանալու համար: Այդ տեսակետից Հայաստանում տարածված սուր վնասակար մոլախոտներից մեկի՝ գաղձի դեմ տարվող անհաշտ պայքարը բերքատուության բարձրացման գործում կարևոր տեղ է գրավում:

ԳԱՂՁԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Գաղձը պատկանում է պատատուկների ընտանիքին։ Մի-
ամյա բույս է, բաղմանում է սերմերով և ցողուններով, ունի
բազմաթիվ տեսակներ և այլատեսակներ։ Գաղձը պատկանում է
պարազիտ մոլախոտների խմբին, որը զուրկ է արմատից և կա-
նաչ տերևներից, խիստ դրանց փոխարեն ունի ցողունների վրա
խիստ զարգացած ծծիչներ—հառատորիաներ։ Այդ հառատորիա-
ների (ծծանների) միջոցով ամբողջապես ապրում է տեր-բույսի
հաշվին։ Գաղձն ունի մանր սերմեր, որոնք ընկնելով հողի երե-
սին, տալիս են մանր նուրբ ծիլեր։ Ծիլերը սերմի էնդոսպերմի
նյութերով սնվելով բարձրանում են մինչև 4—5 սմ։ Այդ նուրբ
ծիլերը, կատարելով պտուտակաձև շարժումներ, փնտրում են
տեր-բույսը։ Գտնելով համապատասխան բույս, փաթաթվում են
նրան, հառատորիաները ներաճեցնում բույսի ցողունի մեջ ու
ծծում բույսի պատրաստի սննդանյութը։ Գաղձը լրիվ պարազիտ
բույս է։ Գաղձի յուրաքանչյուր տեսակը ունի իրեն հատուկ տեր-
բույսը, որի վրա նա ապրում է։ Այդ պատճառով էլ գաղձը մեծ
ֆլաւ է պատճառում կուլտուրական ցանքերին, հատկապես առ-
վույտի, երևքնուկի, վուշի ցանքերին, խաղողի այգիներին և մի
շարք այլ բույսերի։ Գաղձը հանդես է գալիս օջախներով։ Ունե-
նալով արագ աճելու հատկություն, փաթաթվում և ամբողջապես
պատում է բույսերին և հեշտուլթյամբ անցնում մեկ բույսից
մյուսին ու վարակում նորանոր տարածություններ։ Գաղձը,
ապրելով կուլտուրական բույսերի հաշվին, դրում է նրանց բեր-

քի ոչ միայն որակն ու քանակը, այլև խեղդում-մեղմնում է նրանց: Այս բոլորի պատճառով գաղձի դեմ պայքարը լուրջ և կարևոր խնդիր է:

ԳԱՂՁԻ ՊԱՏՃԱՌԱՅՐ ՎՆԱՍԸ

Գաղձը, որպես պարադիումովախոտ, անշուշտ մեծ վնաս է պատճառում կուլտուրական ցանքերին:

Մեր փորձերը ցույց են տվել, որ ելը մեկ կիլոգրամ կտավ-հատի սերմի մեջ 800 հատ գաղձի սերմ է եղել, ապա դրա հետևանքով մեծ չափով իջել է կտավհատի և՛ ցողունի և՛ սերմի բերքը: (Ցողունի քաշը իջել է երկու անգամ, մեկ բույսից ստացվող սերմի քանակը պակասել է 1,5 անգամ, ցողունի երկարությունը ¹ և անգամ): Վարակված ցողունը դառնում է փխրուն, քիչ է հաստանում և դառնում անպետք՝ թելի համար: Սերմի և թելի բերքի կորուստից բացի ընկնում է նաև կտավ-հատի յուզի առկայությունը:

Երեքնուկի գաղձը գլխավորապես մեծ վնաս է պատճառում երեքնուկի և առվույտի ցանքերին, որից երեքնուկը և առվույտը դառնում են կոշտ, կորցնում են հյութաթափությունը, անասունների համար անգույր համ են ձեռք բերում և զրկվում են մեծ մասամբ տալու հնարավորությունից: Այսպիսով ընկնում է խոտի և՛ քանակը և՛ որակը, մեծ չափով ընկնում է նաև սերմի բերքը:

Միասունի գաղձը գլխավորապես մեծ վնաս պատճառում է խաղողի վաղերին: Ունենալով հաստ թելանման ցողուն՝ խիտ փաթաթվում է խաղողի վաղերին, զրկում նրան ասիմիլացիոն մակերևույթից, թուլացնում վաղը, իսկ խաղողի պտղին տալիս է քիչ զառը, թթվաշ, անգույր համ: Պակասում է ողկույզների թիվը և քաշը: Հին վարակված վաղերը շատ կարճ կյանք են ունենում և երեք-չորս տարուց հետո մեռնում են: Գաղձով վարակված կուլտուրական բույսերը ոչ միայն գցում են իրենց բերքի քանակը և որակը, այլև զգալիաբար են բերքահավաքը և բերքի հետագա մշակման աշխատանքները:

¹ Cuscuta.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ-ՈՒՄ ՏԱՐԱԾՎԱԾ ԳԱՂՁԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Հայաստանում տարածված է գլխավորապես գաղձի հինգ տեսակ՝

1. Երեքնուկի մանրասերմ
2. Դաշտային
3. Կտավհատի
4. Միասունի
5. Եվրոպական

Չնայած նրան, որ գաղձի տարբեր տեսակներն ունեն իրենց հատուկ տեր-բույսերը, այնուամենայնիվ նրանք անցնում են ինչպես կուլտուրական, այնպես էլ բազմատեսակ մոլախոտերի վրա, այն տարբերությամբ, որ իրենց տեր-բույսերի վրա ավելի լավ են աճում, ավելի արագ են բազմանում, տալիս են հյութալի ցողուն, ավելի պտղաբեր են լինում ու մեծ խիտ օջախներ են կազմում, քան այլ բույսերի վրա:

ԱՌԱՆՁԻՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԻ ՆԵՄՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Երեքնուկի մանրասերմ գաղձը ապրում է երեքնուկի, առվույտի և սրանց ընտանիքին պատկանող մի քանի այլ բույսերի վրա: Այս տեսակը հայտնաբերվել է Երևանի, Վեդիի, Հոկտեմբերյանի, Արտաշատի, Չանգիբասարի, Ստեփանավանի շրջաններում, կուլտուրական և վայրի առվույտի, երեքնուկի, կարոտֆիլի, գարու ցանքերում և այս ցանքերին շրջապատող մի շարք մոլախոտերի վրա: Բազմանում է սերմերով և տարածվում է վեգետատիվ ճանապարհով՝ վարակված բույսերի ցողունների և ճյուղերի միջոցով: Մերմն ընկնելով հողի երեսին՝ տալիս է մի քանի սառնափոփառ երկարությամբ ծիլ և կալում է տեր-բույսին:

Ցողունը բարակ է, թելանման, կարմրավուն: Իր վրա կրում է մանր, սպիտակ, ծաղիկներ, որոնք հավաքված կնձիկներ են կազմում: Հայաստանում տարածված ձևերի կնձիկները կազմված են լինում 1—32 ծաղիկից: Բույսը ծաղկում է հունիսի սկզբներից մինչև ուշ աշուն: Այս բույսը կարող է շատ կարճ ժամանակում ծաղկել և առատ ու շուտ պտղակալման անցնել: Մեր փորձերում առվույտի բույսերը վարակված են եղել գաղձի

այս տեսակով: Առվույտի մի մասը հնձվել է ոչ գետնի մակերեսին մոտ, այլ վերևից և թողնվել է միայն ցածի հաստ ու կոպտի ցողունային մասը: Հնձված առվույտի վրա ապրող գաղձը շատ կարճ ժամանակում անցել է ծաղկման և արագ ու առատ պտղակալման, մինչդեռ նրա կողքի հնձված առվույտի վրա ապրող գաղձի ծաղկումն ու պտղակալումը տեղի է ունեցել բավականին երկար ժամանակում: Այս երևույթը գաղձի կողմից ինքնապաշտպանութան միջոց է հանդիսանում: Հետևապես, որպես պայքարի լավագույն միջոց գաղձով վարակված առվույտի և երեքնուկի ցանձերի առանձին օջախների կամ ամբողջ դաշտի բույսերը նախքան գաղձի ծաղկելը պետք է քաղել որքան կարելի է ցածր՝ հողի մակերեսից մոտ երեք սանտիմետր խորձրությամբ:

Պտուղը տուփիկ է, երկու բնանի, յուրաքանչյուր բնում երկուական սերմ է նստած: Սերմը կլորավուն է, կողավոր, մոխրագույն կամ շագանակագույն, ծածկված մուգ կետերով, մակերեսն անհարթ է, խոսքուբորդ: 1000 սերմի քաշը 0,3 գրամ է, երկարությունը 0,8 մմ է, լայնությունը՝ 0,7:

Մեկ կիլոգրամը պարունակում է 3.300.000 հատ սերմ: Մեկ բույսը տալիս է մինչև 2500 սերմ: Սերմերը շատ դիմացկուն են և երկարակյաց: Հողում իրենց ծլունակությունը պահպանում են մինչև 10 տարի և նույնիսկ կենդանիների մարսողական օրգանով անցնելուց հետո էլ իրենց ծլունակությունը չեն կորցնում:

2. Գաշտային գողմ. Սա սովորական գաղձն է, կամ երեքնուկի խոշորասերմ գաղձը, հայտնաբերվել է Երևանի, Վեդիի, Հոկտեմբերյանի, Արտաշատի, Ստեփանավանի և Զանգիբասարի շրջաններում: Ապրում է երեքնուկի, առվույտի, վիկի, կարտոֆիլի, ճակնդեղի, գազարի, ձվերուկի, բիրարի, ուհանի և բազըրջանի վրա, մոլախոտերից՝ թելուկի, ճարճատուկի, դյուլումի ծաղկի, քաղցր-բիսնի և մի շարք այլ մոլախոտերի վրա:

Ցողունը թեխաման է, բարակ ճյուղավորվող, գունը բաց դեղնավուն, ծաղկափթթությունը խիստ փունջ է, հաճախ միատեղ հավաքված կնձիկների տեսք ունի, հատկապես պտղակալման ժամանակ: Ծաղիկները մանր են, վարդագույն, վարսանդը երկսունանի է, գնդաձև սպիտ, որով տարբերվում է ֆուցյաձև տե-

սակներեց: Պտուղը տուփիկ է, կլորավուն կամ քիչ սեղմված: Տուփիկը բաժանվում է բների, յուրաքանչյուր բնում նստած են երկու սերմ, ամբողջ տուփիկում՝ չորս սերմ: Սերմի գույնը դեղին կամ շագանակագույն է, մանր բշտիկավոր մակերեսով, օվալաձև է կամ կլորավուն, քիչ սեղմված, կարճ թեք սպիտի: Սերմի երկարութունը մեկ ու կես միլիմետր է, լայնութունը 1,2 մմ, հաստութունը 0,8 մմ. ծլման համար պահանջում է օպտիմում 20—30°C: Այս դեպքում սերմերը ծլում են երեք օրում, իսկ գալտային պայմաններում՝ մինչև 24 օրում:

3. Կտավհատի գաղաձ. ճարածված է լենինականի, Կոտայքի և այլ կտավհատացան շրջաններում: Ապրում է զլխավորապես կտավհատի և իրեն շրջապատող մոլախոտերի, հատկապես կտավհատի ցանքերի մոլախոտերի վրա: Վարակում է նաև կանեփին, ճակնդեղին, երեքնուկին և առվուշաին: Կտավհատի սերմացուի միջոցով գաղձի սերմերը տեղափոխվում են դաշա: Կտավհատի և գաղձի սերմերը ծլում են միաժամանակ և տալիս են ցողուն: Գաղձը փաթթվում է կտավհատի ցողունի շուրջը և կտրվում հողից:

Ցողունները չեն ճյուղավորվում, բարակ թևանման են, բայց երեքնուկի գաղձի ցողունից քիչ հաստ, գույնը դեղնա-կանաչավուն է, ծաղիկի պսակը դեղնագույն է: Բույսը ծաղկում է հուլիսին և օգոստոսին: Սերմերը անհավասարակողմ կլորավուն են, փոքի կողմից ունեն երկու ներս ընկած հարթութուններ, որոնք միասում են սերմի կենտրոնում մի ուռուցիկ երկարավուն սպիտի: Հիմքում ունենում են փոսիկ: Սերմի մաշկը կնճռոտված չէ, փայլուն չէ, գույնը կանաչ մոխրագույն է, ծածկված մուգ կեանքով. պտուղը տուփիկ է և բացվող չէ: Ամբողջական տուփիկը, ընկնելով սերմացուի մեջ, կալսելու ընթացքում բացվում և վարակում է սերմացուն: Կիսահասուն սերմերը ընդունակ են հնձից հետո հասունանալու և տալու բարձր ծլունակությամբ սերմեր: Այս գաղձի առատ ծլելու համար պահանջվում է 20—23° ջերմութուն, որի դեպքում սերմերը տալիս են 99—100 տոկոս ծլունակութուն, 14—18°-ի դեպքում 64% ծլունակութուն, իսկ 7°-ի ցեղքում սերմերը չեն ծլում: Կտավհատի գաղձին յուրահատուկ է երկուական սերմ իրար կպած: Սերմի երկարութունը 1,3 մմ է, լայնութունը 1,0 մմ, մեկ կգ պարու-

նակում է մոտ 1650000—2850000 հատ գաղձի սերմ: 1000 սերմի քաշը 0, 96—0,64 գրամ է: Կտավհատի գաղձը համեմատած մանրասերմ երեքնուկի գաղձի հետ աչքի է ընկնում բարձրը դիմացկունությամբ:

4. Միատեղի գաղձ. Տարածված է Երևանի, Վեդիի, Հոկտեմբերյանի, Արտաշատի, Աշտարակի, Էջմիածնի, Զանգիբազարի և Մեղրիի շրջաններում: Մեղանում ապրում է գլխավորապես խաղողի տեսակների վրա, խաղողի աղիներում գտնված է նաև դեղձենիների և մի շարք մոլախոտերի վրա (ճարճատուկ, վայրի դաղար, քաղցր բիսն, գյուղումի ծաղիկ և այլն): Բույսի ցողունը հաստ է, թելանման ճյուղավորվող, ծաղիկները մանր են, կազմում են ողկուղանման ծաղկափթթթյուն, ունեն վարդագույն, համարյա սպիտակ գույն: Վարսանդը միասուն է, պտուղը տուփիկ է, ձվաձև, տուփիկի վերևի մասը կափարիչ ունի, որը բացվող է: Ցուրաքանչյուր տուփիկում նստած է մեկ, երբեմն երկուսական սերմ, խիստ հազվադեպ է լինում երկուսից ավելին: Սերմերը ձվաձև են, ծալքի մասում ունեն երկարավուն քթիկ, թույլ կնճոռոտած: Գույնը մեղքի կողմից մուգ շագանակագույն է, փորի կողմից բաց մանրշակագույն: Սերմի երկարությունը 3,0 մմ է, լայնությունը 1,5 մմ, ծաղկում է հունիսի սկզբներին, հուլիսին:

5. Եվրոպական գաղձ. Հայտնաբերվել է Երևանի, Կալինինոյի, Մեղրիի, Գորիսի և այլ շրջաններում: Ապրում է կանեփի, մոշերի, վարդենիների, եղինջի, եղեգնի և այլ բույսերի վրա, որոնցից և անցնում է կուլտուրական բույսերին: Ցողունը դեղնագույն է, թույլ կարմրավուն, բարակ, ճյուղավորվող: Ցողունը կրում է իր վրա մանր սպիտակ ծաղիկներ, որոնք կնձիկներ են կազմում և յուրաքանչյուր կնձիկ պարունակում է 1—18 ծաղիկ: Ծաղկումը տեղի է ունենում հուլիսին: Պտուղը տուփիկ է, ձվաձև կամ տափակ կլորավուն, կողավոր: Տուփիկի երկարությունը 3 մմ է, լայնությունը 2,5—3 մմ: Սերմը դնդաձև կամ օվալաձև է, մաշկը կնճոռոտած, մոխրագույն, մոխրաշագանակագույն, ծածկված մուգ դորտնուկանման բշտիկներով: 1000 սերմի քաշը մոտ 0,5 գրամ է, սերմի երկարությունը 1,1 մմ է, լայնությունը 0,9 մմ:

**ԱՌՎՈՒՅՏԻ ՅԱՆՔԵՐՈՒՄ ԳԱՂՁԻ ՏԱՐԱԾՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՈՒՈՒՄ**

Մեր էքսպեդիցիոն հետազոտությունները առայժմ պարզեցին, որ նկարագրված գաղձի հինգ տեսակները տարածված են Հայաստանի Հոկտեմբերյանի, Աշտարակի, Վեդիի, Էջմիածնի, Արտաշատի, Զանգեզուսարի, Բերեայի, Կոտայքի, Մեղրիի, Ղափանի, Գորիսի, Միսյանի, Աղվզբեկովի, Ստեփանավանի և Կալինինոյի շրջաններում: Տարածվածությամբ չափը տարբեր շրջաններում տարբեր է. այդ մասին վկայում են հետևյալ տվյալները:

Տարբեր ռելյեֆներում վերցրած արվույտի սերմացուի մեջ
գտնված գաղձի սերմերի քիվը մեկ կիլոգրամում, ըստ
1944—1946 թ. թ. ուսումնասիրությունների

№	Շրջան	Միջինը	Մեծիմաստը	Մաքսիմումը
1	Հոկտեմբերյան	142500	8000	339000
2	Արտաշատ	5880	400	58000
3	Կոտայք	5200	2400	20600
4	Միսիան	4000	—	—
5	Աշտարակ	1800	—	—
6	Աղվզբեկով	880	600	2400
7	Էջմիածին	5851	2800	17000
8	Զանգեզուսար	6466	3400	8000
9	Բերեա	60733	800	97400

Այս թվերը գուրս են բերված 92 գյուղերից ստացած սերմանյութերի հետազոտության տվյալներից: Թվերը ցույց են տալիս, որ վերոհիշյալ շրջանների արվույտի ցանքերի վարակվածություները գաղձով խիստ մեծ չափերի է հասնում: Մեր թված շրջանների սերմացուի վարակվածության ամենափոքր չափը ևս խիստ մեծ է, քանի որ ըստ պետական կոնդիցիայի մեկ կիլոգրամ սերմի մեջ նույնիսկ մեկ հատ գաղձի սերմ լինելու դեպքում այդպիսի սերմացուի ցանքը արգելվում է, Բացի սերմացուի հետազոտություններից, մեր կողմից կատարված են նաև գաղձային դիտողություններ: Վարակվածության չափը որոշվել է չորսրալյան սխեմայով, այսինքն այն դաշտերը, որոնք համատարած վարակված են եղել գաղձով, նշանակվել է 4 բալլ, համատարածից ավելի քիչ վարակվածություներ՝ 3 բալլ: Նրբ գաղտում 2—3 օջախներ են հայտնաբերվել՝ նշանակվել է 2 բալլ:

իսկ ամենքից քիչ վարակվածությունը նշանակվել է 1 բալլ
Այդ իսկ տեսակետից շրջանները բաժանված են երեք խմբի:

Հետադուրոված շրջաններից Հոկտեմբերյանի, Արտաշատի,
Բերիայի, Զանգիբազարի և Վեդիի շրջաններում վարակվածու-
թյունը հասնում է չորս բալլի, Էջմիածնի, Կոտայքի, Սիսիանի,
Աշտարակի, Ագիզբեկովի շրջաններում հասնում է երեք բալլի,
իսկ Գորիսի, Մեղրիի, Ղափանի շրջաններում՝ երկու բալլի:
Գաղձը քիչ է տարածված նաև Արարանի շրջանում: Այս տար-
բերությունը բացատրվում է նախ և առաջ կլիմայի տարբերու-
թյամբ: Ավելի տաք և ոռոգող ջրով ապահովված շրջաններում,
որտեղ կա վարժամ բուսականություն, գաղձը ավելի առատ է
տարածված, ինչպես օրինակ Արարատյան հարթավայրում, իսկ
լեռնային այն շրջաններում, որտեղ և՛ ջերմությունն է պակաս և
չորային է, գաղձը ավելի քիչ է տարածված: Այգպիսի շրջան-
ներից են Աբարանը, Սիսիանը, Ագիզբեկովը: Գաղձի տարած-
ման չափը որոշող մոմենտներից մեկն էլ գաղձով վարակվող
բույսերի ցանքատարածությունների մեծությունն է:

Այն շրջաններում, որտեղ մշակվում են անվույտ, կտավ-
հատ և խաղողի այգիներ, գաղձը ավելի շատ և առատ է տա-
րածված:

Վերջապես մեծ նշանակություն ունի նաև գաղձի դեմ տար-
վող պայքարի ինտենսիվությունը: Այն շրջաններում, որտեղ
սխտեմատիկաբար պայքարում են այս վնասակար մոլախոտի
դեմ, գաղձը ավելի թույլ է տարածվում, օրինակ՝ Գորիսի, Ղա-
փանի, Աբարանի շրջաններում:

ԳԱՂՁԻ ԴԵՄ ՊԱՅԲԱՐԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Գաղձը պատկանում է դժվար ոչնչացվող և սուր վնասակար
կարանտին մոլախոտերի թվին, այդ իսկ պատճառով սրա դեմ
հաջող պայքար կաղմակերպելու համար անհրաժեշտ է բացի սո-
վորական պայքարի եղանակներից, կիրառել նաև հատուկ մի-
ջոցառումներ: Պեստ է սահմանել ընդհանուր հսկողություն ցան-
քերի և այգիների վրա և գաղձ հայտնաբերելու դեպքում
իսկույն ոչնչացնել: Որքան շուտ ոչնչացվի այն, այնքան ավել-
ի մեծ կլինի պայքարի էֆեկտը և փոքր՝ նրա պատճառած
վնասը: Պայքարի մեթոդները հետևյալներն են՝

1. Եթե առվույտի, հրեքնուկի և կտավհատի սերմացուն վարակված է գաղձի սերմերով, ոչ մի կերպ չի թուլլարգվում ցանելու այն մինչև մաքրման չենթարկվի «Տրիֆուլին» էլիկտրամազնիսական կամ այլ մեքենաների միջոցով մինչև աքսուլետ մաքրության հասցնելը: Այդպիսի սերմացուն ստուգումից հետո միայն կարելի է թուլլարել ցանքի համար:

2. Կուլտուրական բույսերի սերմերը գաղձի սերմերից մաքրելուց հետո անտեսական արժեք չներկայացնող թափուկները մեծ խնամքով պետք է հավաքել, այրել կամ վրան քորակիր լցնել և մեկ մետր խորությամբ թաղել հողի մեջ:

3. Բոլոր պարկերը, բրեղենախնայքը և այլ ինվենտարը, որոնք շփում են ունեցել գաղձի սերմերի կամ գաղձով վարակված սերմացուի հետ, անպայմանորեն պետք է եփել հուացող ջրի մեջ: Կարելի է ախտահանել նաև տաք գուլորձիներով:

4. Գաղձի սերմերով վարակված սերմացուն պետք է պահել առանձին շննքերում, մաքուր սերմացուից հեռու և բոլոր նախազգուշական միջոցները կիրառել, որպեսզի մաքուր սերմացուն վարակվելու որևէ հնարավորությունից զերծ լինի:

5. Մեկ շրջանից մի ուրիշ շրջան, առանց կարանտին տեսչության թուլլատվության և համապատասխան պրոֆիլակտիկ միջոցների կիրառման, գաղձով վարակված սերմ, տնկանյութ, դարման, խոտ և նույնիսկ ինվենտար փոխադրելը պետք է արգելել: Երբ այս բոլոր միջոցառումներից հետո ցանքերում նորից հայտնաբերվում է գաղձ, նման դեպքերում սերմերի մաքրման և նախազգուշական միջոցառումների հետ միասին պետք է լայնորեն կիրառել նաև պայքարի ակտիվ (ոչնչացնող) միջոցներ:

6. Բոլոր ցանքերը պարբերաբար ստուգելուց և գաղձ հայտնաբերելուց հետո գաղձով վարակված առանձին օջախները նախքան գաղձի ծաղիկը պետք է քաղել որքան կարելի է ցածր (մոտ երեք մմ բարձրությամբ), քաղած մասսան տեղում կույտ անել, վրան նավթ լցնել և այրել, իսկ հողը վարել 25—30 մ խորությամբ և ցել թողնել: Նույնպիսի աշխատանք պետք է կատարել նաև վարակված օջախների շրջապատում մոտ 1,5—2,0 մետր լայնությամբ:

7. Գաղձով վարակված օջախները կարելի է սրսկել երկաթ-արջասպի 15—18 % -նոց լուծույթով, որը ուժեղ ազդե-

ցությունն է գործում գաղձի վրա: Ճիշտ է, տեր-բույսը նույնպես սկզբնական շրջանում խիստ առեւտում է, բայց շատ շուտ վերականգնում է իրեն, հատկապես առվույտը:

8. Ամբողջ դաշտը քաղել հողի մակերեսին մոտ, քաղած փաստան դեղել տեղում և օգտագործել իրեն խոտ: Հողի մակերեսին խիստ մոտ կատարվող, առանց խաբսկների հաճախակի հունձը և հնձած մասսայի մաքուր հավաքը ամբողջապես ոչընչացնում է գաղձին, որովհետև ցածր խողանի վրա գաղձ չի լինում: Բարձրացող ահուկի և խողանի վրա պետք է սահմանել խիստ հակողություն և գաղձ հայտնաբերելու դեպքում լրացուցիչ կերպով քաղել և մասսան ալրել: Երբ այս միջոցների կիրառումը չի ապահովում գաղձի լիկվիդացիան, ապա ավելի հողամասը ցանքաշրջանառության մեջ պետք է զբաղեցնել ալիսի բույսերով, որոնք չեն վարակվում գաղձով: Քանի որ գաղձի սերմերը իրենց ծլունակությունը հողում պահում են երկար, ուստի գաղձով վարակված դաշտում առվույտի ցանք չպետք է կատարել 8—10 տարի, իսկ կտավհատի ցանք 7—8 տարուց շուտ:

9. Կտավհատի ցանքերում գաղձ հայտնաբերելու դեպքում, անկախ վարակված տարածության չափից, կտավհատը պետք է հավաքել (արմատախել անել) սերմնատուփեր կազմելու շրջանում և պահել առանձին: Երեքնուկի գաղձով վարակված կտավհատի հավաքը պետք է կատարել մասնաշաղկան հավաքից 4—5 օր առաջ: Հավաքից անմիջապես հետո հողը պետք է վարել նախադռնիկ ունեցող դռնանով վարելաչեքի ամբողջ խորությամբ, իսկ կտավհատի մշակման հետագա աշխատանքները (սերմ ստանալը, թրջոց դնելը, կեղևը հանելը, սանրելը և այլն) պետք է կատարել միանգամայն առանձին:

10. Անհրաժեշտ է սերմացուի, ցանքի և հողի վրա կատարվող հակողությունից բացի, հակողության տակ վերցնել նաև տնկարանները, բանջարանոցները, խաղողի, պտղատու ծառերի այգիները և հատապուղիների տնկանյութը, որոնք նույնպես կարող են գաղձով վարակված լինել և վարակի տարածման աղբյուր դառնալ:

18134
A

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

	ԵՂ
Նախարան	3
Քաղձի ընդհանուր նկարագրությունը	5
Քաղձի պատճառած վնասը	6
Հայկական ՍՍՌ-ում տարածված գաղձի առ- նակները	7
Առվույտի ցանքներում գաղձի տարածվածությունը Հայկական ՍՍՌ-ում	11
Քաղձի դեմ պայքարելու միջոցները	

Տեխնիկական խմբագիր՝ Մ. ԿԱՓԼԱՆՅԱՆ
Սրբագրիչ և կոճերով՝ Մ. ՊԱՐՈՆԻԿՅԱՆ

Հանձնված է արտադրության 25/VIII 1947 թ., ստորադրված է տպագրության
12/X 1947 թ., տպագր. 1 մամ., 1 մամուլում 38400 տպագր. թիշ., ՎՃ 02223
պատ. 637, հրատ. № 456, տիրած 2500.

Հայկական ՍՍՌ Գիտ. Ազգայնական տպարան, Երևան, Արսիյան 104

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0008939

წიგნი 2 ბ.

A^{II} 18134